

Onderzoeker Kees Keizer: "Als je buren niet kent, is het gemakkelijker om een blikje op straat te gooien in plaats van in een afvalbak."
/ foto: Inge van Mill.

INTERVIEW Gedragwetenschapper Kees Keizer over relatie wanorde en misdaad:

“MENSEN BLIJKEN IN EEN VERLOEDERDE OMGEVING VEEL EERDER TOT STELEN GENEIGD”

“Beleidsmakers moeten de invloed van de omgeving niet uitvlakken. Zeker op wijkniveau kunnen ze het gedrag van mensen beïnvloeden, vooral door de juiste omgeving te scheppen voor regels die zij willen doorvoeren”, zegt onderzoeker Kees Keizer van de Rijksuniversiteit Groningen in een interview met SECONDANT. De resultaten van experimenten die hij heeft gedaan om de relatie tussen wanorde en normovertredend gedrag aan te tonen, vertaalt hij daarmee naar de dagelijkse praktijk. Keizer is niet somber over de leefbaarheid van de samenleving in de toekomst. “De positieve boodschap van het onderzoek is dat mensen zich wel aan regels houden, als je er maar voor zorgt dat de omgeving op de normen en regels is afgestemd.”

door Yvonne van der Heijden

De auteur is freelancejournalist.

“Beter geen regel, dan een regel waarvan mensen zien dat hij niet wordt nageleefd.” Gedragwetenschapper Kees Keizer van de Rijksuniversiteit Groningen zegt er meteen achteraan dat zijn opmerking een open deur lijkt. “Maar in de praktijk zie je dat deze wetmatigheid het menselijke gedrag op nog grotere schaal beïnvloedt dan gedacht. Beleidsmakers zouden er bij de aanpak van bijvoor-

beeld vandalisme en ander normovertredend gedrag veel meer rekening mee moeten houden.” Keizer heeft samen met professor Siegwart Lindenberg en dr. Linda Steg onderzoek gedaan naar de relatie tussen wanorde en de manier waarop mensen zich gedragen. “Uit zes experimenten die wij hebben uitgevoerd, blijkt heel duidelijk dat mensen minder geneigd zijn zich aan normen en regels te houden in een omgeving waar anderen al regels hebben overtreden”, aldus Keizer.

Al in het eerste experiment bleek deze regel opgeld te doen. De onderzoekers vergeleken daarin de situatie in een steeg met een muur die met graffiti was beschilderd, met die van een steeg met een schone muur.

“Graffiti heeft kennelijk heel veel invloed op het naleven van andere normen”

Keizer: “In beide gevallen hing er een graffiti-verbodsbord op de muur. Aan het stuur van fietsen die in de steeg gestald stonden, hebben we op een middag een reclamefolderdje gehangen. In de steeg van de met graffiti bespoten muur gooide 69 procent van de fietsers de folder op de grond, bij een schone muur was dat maar 33 procent. Dat is toch een noemenswaardig verschil. Graffiti heeft kennelijk heel veel invloed op het naleven van andere normen.”

Om te beoordelen of hetzelfde effect ook voor andere regels gold, deden de Groningse wetenschappers een experiment op een parkeerplaats die was afgesloten met een half openstaand hekwerk. Aan het hek hing een bord ‘geen doorgang, omlopen voor de ingang’ plus een bord ‘geen fietsen vastmaken aan het hek’. Dit leverde volgens Keizer eenzelfde soort resultaat op. “Als er toch fietsen aan het hek vaststonden, glipte 82 procent van de mensen door het hek om snel bij hun auto te zijn en niet 200 meter om te moeten lopen. Zonder vastgemaakte fietsen was dat slechts 27 procent. Het werkt dus kennelijk zo dat veel mensen die komen aanlopen en zien dat anderen zich niet hebben gehouden aan het ene verbod, zich ook niet gehouden achten aan de regel op het andere bord.”

ALGEMEEN MECHANISME

Dat het niet alleen om regels van de politie gaat maar om een algemeen mechanisme in het menselijke gedrag, bleek uit een experiment in een parkeergarage met een bord om de winkelwagentjes

terug te brengen. “Als er her en der winkelwagentjes in de garage staan die niet zijn teruggebracht, gooien mensen eerder rommel op de grond, dan wanneer er geen winkelwagentjes te bekennen zijn. Onze vraag was vervolgens hoever gaat het negatieve effect van een wanordelijke omgeving op het optreden van mensen. Dat bleek behoorlijk ver te zijn. Mensen blijken in een verloederde omgeving veel eerder tot stelen geneigd. In een experiment hebben we een vensterenvelop half uit een brievenbus laten hangen met daarin duidelijk zichtbaar een briefje van vijf euro. Bij graffiti op en rond de brievenbus steekt 27 procent van de voorbijgangers het geld in eigen zak, met rommel op de grond is dat 25 procent. Zonder graffiti neemt slechts 13 procent de envelop mee. Het is toch een veelbetekend verschil als in een omgeving die niet schoon en opgeruimd is, twee keer zoveel mensen overgaan tot stelen.”

BROKEN-WINDOWSTHEORIE

Het experimentele onderzoek van Keizer, Lindenberg en Steg levert de theoretische onderbouwing en het bewijs op voor wat in vakkringen de *Broken windows theory* wordt genoemd. “Het is niet zozeer een theorie, dan wel een idee dat twee Amerikaanse wetenschappers begin jaren tachtig hebben beschreven. De essentie ervan is dat sporen van verloedering in een wijk leiden tot verdere verloedering. Midden jaren negentig hebben beleidsmakers in New York het idee omarmd met het doel de kleine criminaliteit aan te pakken. Ze lieten graffiti verwijderen, gebroken ruiten vervangen en straatvuil opvegen. Ze boekten succes: de misdaadcijfers voor kleine criminaliteit daalden. Een causaal verband tussen de aanpak en het resultaat was echter nog niet eerder wetenschappelijk aangetoond.”

Overigens is het uitgangspunt van het Groningse onderzoek veel algemener geweest dan de *Broken windows theory*. “De experimenten waren bedoeld om aan te tonen dat menselijke gedragingen in belangrijke mate worden beïnvloed door het doel dat ze nastreven. De zogeheten *doelframingtheorie* die professor Lindenberg heeft geformuleerd, stelt

dat mensen niet alleen handelen op basis van normatieve doelen waarbij ze streven naar het vertonen van het juiste gedrag. Mensen handelen ook op basis van hedonistische of winstdoelen, waarbij ze zich primair laten leiden door plezier of kosten-batenafwegingen.

“Het zien van normovertredend gedrag leidt ertoe dat normatieve doelen naar de achtergrond worden geschoven ten gunste van hedonistische of winstdoelen”

De theorie voorspelt dat normatieve doelen gemakkelijker naar de achtergrond worden geschoven, bijvoorbeeld als mensen in hun omgeving zien dat anderen zich niet volgens de regels gedragen. In dat geval zullen zij zich zelf ook minder gelegen laten liggen aan regels en normen. Ander psychologisch onderzoek had al uitgewezen dat mensen gemakkelijker rommel op straat gooien als er al vuil ligt. De verklaring was dat mensen het gedrag van anderen imiteren. Ons onderzoek laat zien dat er meer aan de hand is. Het zien van normovertredend gedrag leidt ertoe dat normatieve doelen naar de achtergrond worden geschoven ten gunste van hedonistische of winstdoelen. We hebben dat aangetoond met experimenten in een levensechte omgeving en daarmee hebben we het idee van de Broken windows een theoretische onderbouwing gegeven.”

‘SCHOON, HEEL EN VEILIG’

Het onderzoek dat vanuit gedragswetenschappelijk perspectief is uitgevoerd, bewijst in grote lijnen de juistheid van de integrale aanpak van omgeving en onveiligheid in het veiligheidsbeleid van veel gemeenten, die is samen te vatten in: ‘schoon, heel en veilig’. Toch valt voor beleidsmakers voor de aanpak van criminaliteit en vandalisme nog lering te trekken uit de resultaten van het onderzoek, meent Keizer. “Beleidsmakers moeten de invloed van

de omgeving niet uitvlakken. Zeker op wijkniveau kunnen ze het gedrag van mensen beïnvloeden, vooral door de juiste omgeving te scheppen voor regels die zij willen doorvoeren. Om te beginnen is het heel belangrijk dat mensen zich onderdeel voelen van de gemeenschap waarvoor een regel geldt. Als je je burens niet kent, is het gemakkelijker om een blikje op straat te gooien in plaats van in een afvalbak, dan wanneer je weet wie er in de straat wonen. Zo simpel ligt het. Er is een sociale context nodig willen mensen zich aan regels houden. Benadruk als beleidsmaker dus de gemeenschapszin. De aanwezigheid van anderen zorgt automatisch voor correctie van normovertredend gedrag.”

Om regels in de praktijk effectief te laten zijn, is het verder minstens zo belangrijk om het doel van de regel duidelijk te maken aan de mensen die de regel moeten naleven, stelt Keizer. Hij geeft als voorbeeld de verplichting licht op je fiets te hebben. Keizer: “Als je weet dat de politie alleen tussen 18 en 19 uur controleert op fietsverlichting en dat je als je later op de avond politie tegenkomt toch geen bon krijgt voor fietsen zonder licht, dan laat je het kapotte licht niet snel maken.

“De Nederlandse overheid is niet zo happig op het onderschrijven van het belang van regels, omdat het te moraliserend zou zijn”

Als overheid wil je dat mensen het juiste doen, ook als er geen agenten op straat zijn. Dan moet je als overheid heel goed duidelijk maken welk doel de regel heeft en wat de overkoepelende waarde is voor de gemeenschap. Het achterliggende doel in het geval van de fietsverlichting is de veiligheid van de medeweggebruikers te verhogen. De Nederlandse overheid is niet zo happig op het onderschrijven van het belang van regels omdat het te moraliserend zou zijn, maar het is wel noodzakelijk als je wilt dat mensen zich uit zichzelf aan regels houden. Als de >>

link naar de waarde achter de regel ontbreekt, zien de mensen de regel eerder als pesterij.”

Een ander belangrijk element is volgens Keizer om de verantwoordelijkheid voor een vriendelijk leefklimaat in een wijk bij de bewoners te leggen. “Het is een bekend gegeven dat mensen zich meer betrokken voelen bij hun omgeving als zij zelf verantwoordelijk zijn voor het leefbaar houden van die omgeving. Als de gemeente een voetbalveldje aanlegt, zal het langer in goede staat zijn als de buurtbewoners het moeten onderhouden. Er zijn genoeg maatregelen die prima op buurtniveau zijn te nemen. Voor de effectiviteit van de uitvoering van de maatregelen is het dan ook van belang om een groepsidentiteit te creëren. Het moet duidelijk zijn dat het gaat om een prettige omgeving ‘voor ons allemaal’. De buurtbewoners moeten ervan overtuigd zijn dat het naleven van een regel of afspraak in ieders belang is”, licht Keizer toe.

WISSELWERKING

Het onderzoek, dat afgelopen november werd gepubliceerd in het wetenschappelijke vakblad *Science*, bracht veel reacties uit binnen- en buitenland teweeg. Wetenschappers, maar ook gemeenten, politie en bedrijven reageerden. Keizer en zijn collega's zijn uiteraard verguld met alle aandacht. “Het geeft een goed gevoel dat er iets gebeurt met de kennis die we hebben vergaard; dat we als wetenschappers niet in een ivoren toren zitten. In grote steden als Amsterdam en Rotterdam hebben we ons onderzoek toegelicht. Met de politie hebben we contact over hoe het onderzoek aansluit bij de huidige aanpak van criminaliteit en vandalisme. De politie voelt zich bevestigd in het uitgangspunt dat snel ingrijpen belangrijk is, omdat herstel bij een verdere aftakeling in een wijk steeds moeilijker wordt. Er ontstaat een wisselwerking met partijen die werken in de dagelijkse praktijk.”

Samenwerking tussen wetenschappers en beleidsmakers is in Nederland niet vanzelfsprekend. Keizer houdt een warm pleidooi om daarin verandering te brengen. “Er zijn heel veel onderzoekskansen op het

terrein van de samenleving waarbij een combinatie van beleidsmakers en wetenschappers tot het beste resultaat leidt. Wij doen onderzoek naar maatschappelijke problemen. Vanuit onze hoek is de uitdaging de resultaten te kunnen vertalen naar de praktijk. Het experimentele onderzoek naar de doelframingtheorie is daarvan een goed voor-

*“Ons onderzoek moet niet zo worden gelezen dat, als in een gemeente alle graffiti wordt weggehaald, meteen ook minder oma's worden bestolen.”
/ foto: Inge van Mill.*

“Beleidsmakers en gedragswetenschappers zouden een dialoog moeten aangaan”

Er wordt vaak gewoon niet aan gedacht om een universiteit te benaderen als partner in een onderzoek. Zonde, want hier in Groningen wordt en is bijvoorbeeld al veel onderzoek gedaan naar maatschappelijke problemen waar beleidsmakers op dit moment mee worstelen. Deze kennis biedt een prachtige basis voor succesvol beleid. Beleidsmakers en gedragswetenschappers zouden als eerste stap snel een dialoog moeten aangaan om te bekijken wat ze voor elkaar kunnen betekenen. Ook het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid zou daar in een rol kunnen spelen.”

POSITIEVE BOODSCHAP

Het onderzoek naar de doelframingtheorie kan als voorbeeld dienen voor de waarde die wetenschappelijk onderzoek kan hebben in de dagelijkse praktijk. De gemeenten Groningen en Amsterdam hebben inmiddels besloten dat graffiti moet worden weggehaald. Keizer juicht dat vanuit het perspectief van het onderzoek toe, maar plaatst er meteen een kanttekening bij. “Ons onderzoek moet niet zo worden gelezen dat, als in een gemeente alle graffiti wordt weggehaald, meteen ook minder oma's worden bestolen. Alleen één probleem aanpakken is niet zaligmakend. Wij laten wel zien dat normen omgevingsafhankelijk zijn. Daarom zullen overlast, vandalisme en criminaliteit minder voorkomen als bij normovertredend gedrag meteen wordt opgetreden om de omgeving weer schoon en netjes te maken.” Keizer is niet somber over de leefbaarheid van de samenleving in de toekomst. “De positieve boodschap van het onderzoek is dat mensen zich wel aan regels houden, als je er maar voor zorgt dat de omgeving op de normen en regels is afgestemd”, benadrukt Keizer. <<

beeld. Ik heb gemerkt dat samenwerking met beleidsmakers erg vruchtbaar kan zijn. Zij kunnen gegevens voor het onderzoek leveren en wij kunnen de resultaten in de praktijk toetsen.

Dat er weinig samenwerking is tussen beleidsmakers en universiteiten is geen kwestie van onwil.